

Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd (szerk.): Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság. DiAGram Könyvek 1.
Budapest, ELTE Eötvös József Collegium, 2019. 357 oldal

2019-ben jelent meg az ELTE Eötvös József Collegium kiadásában, Laczkó Krisztina és Tátrai Szilárd szerkesztésében a *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság* című tanulmánykötet, amely a DiAGram Könyvek sorozat első kötete.

A kötetben tizenhat tanulmányt talál az olvasó. A tanulmányok közül tíz az ELTE DiAGram Funkcionális nyelvészeti műhelyének 2019 tavaszán Budapesten rendezett *Nyelvtan, diskurzus, megismerés. A magyar nyelv funkcionális leírása* című konferencián elhangzott előadások írott változata, további hat írás pedig a témakörhöz kapcsolódó, a konferencia hatására született tanulmány.

A 357 oldalas tanulmánykötet három, tematikájában jól elkülönülő részből áll. Mint a szerkesztők is kifejtik az *Előszóban*, az első, a *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság a nyelvtanban* című fejezet funkcionális kognitív nézőpontból tárgyal elsősorban elméleti kérdéseket. A második rész, amelynek címe *Kontextualizáló konstrukciók empirikus vizsgálata*, empirikus adatok elemzésének a segítségével mutatja be a kontextualizáló tagmondatok jellemzőit, működését a nyelvben. A harmadik, *Metapragmatikai jelzések empirikus vizsgálata* című egység szerzői pedig a kontextualizáció és a metapragmatikai tudatosság felől egyaránt megközelíthető konstrukciókat elemeznek írásaikban.

Az első, *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság a nyelvtanban* (11–67) című tematikus egységben három tanulmányt olvashat az érdeklődő.

Tátrai Szilárd írásában, amelynek a címe *A kontextualizáció perspektivikussága és metapragmatikai reflektáltsága az elemi és az összetett mondatokban* (13–28) a kontextualizáció magyarázatát a nézőpont, azon belül a kontextusfüggő kiindulópontok működése felől fejti ki. A tanulmány dalszövegrészetek és szépirodalmi idézetek segítségével, kognitív nyelvészeti nézőpont-értelmezésre támaszkodva értelmezi újra egyfelől a referenciális központ, másfelől a tudatosság szubjektuma által lefedett jelenségeket – előbbieket a tér- és időbeli pozíció, valamint a szociokulturális szituáltság, utóbbiakat pedig a tudati beállítás fogalmainak a bevezetésével. Ezeknek a céloknak megfelelően tárgyalja a kontextualizáció deiktikusságát, szubjektivitását, illetve metapragmatikai reflektáltságát, utóbbi tárgykörben azokat a kontextualizációs utasításokat, amelyek az elemi és az összetett mondatokban jelennek meg. A szerző összegzésében rámutat: a tanulmány amellett érvel, hogy a kontextualizáció az említett folyamatok (interszubjektív figyelemirányítás, háttérismeretek mozgósítása, nyelvi konstrukciók alkalmazásának reflexivitása) segítségével lehetővé teszi a referenciális jelenet egészének és határolt részeinek könnyebb befogadását és hatékonyabb megértését.

A kötet második írását Imrényi András jegyzi. *Kontextualizáló viszonyok az elemi mondatban* című tanulmánya (29–45) általános szempontból tárgyalja az elemi mondat egyik dimenzióját alkotó kontextualizáló viszonyokat. A szerző sorra veszi a jelöletlen kiindulópont (alapbeállítás, *baseline*) langackeri fogalmától való eltérés okozta tulajdonságokat, és a topik, inchoativum, téma fogalmáról adott szakirodalmi áttekintésében amellett érvel, hogy a mondat főhangsúlyát megelőző kifejezések egy alcsoportja indokolatlanul van kiemelve a kategorizációban. A továbbiakban bemutatja Brassai Sámuel és M. A. K. Halliday megközelítését, amelyek lehetőséget adnak a topiknál általánosabb, a jelentésképzés interszubjektív, perspektivikus és dinamikus jellegével összefüggő kategória alkalmazására. Rámutat arra, hogy Brassai 19. századi definíciója, amely bevezeti a mondat eleji íghatározók kategóriájának inchoativum (később „előkészítő rész”) elnevezését, nem a referenciális jelentésen vagy a logikai viszonyokon alapul, hanem a feldolgozás módján, amely összhangban van a nyelvi tevékenység interszubjektív, perspektivikus és dinamikus jellegével. Ez a meghatározás tartalmazza továbbá az időbeli vagy rész-egész viszonyokat mutató metonimikus figyelemirányítás eseteit is az inchoativum és a mondatzöm között. A tanulmány ezután bemutatja Halliday téma/réma fogalompár-definícióját, és – a Brassai-féle terminuskritikához hasonlóan – itt is rámutat a bevezetett terminusok problematikuságára. A következő nagyobb alfejezet az elemi mondat kontextualizáló viszonyait tárgyalja: bevezeti

a kontextualizáció fogalmát, amelynek funkciója támogató kontextus létrehozása egy, a közös figyelem előterébe helyezni kívánt, célszerkezetként elérendő üzenet feldolgozásához. A szerző kiemeli: a megfelelő értelmezési kontextus előhívásához hozzájárul a diskurzus interszubjektív folyamata, amelyben a kontextus létrejön; a prozódia, valamint nyelvi szimbólumok. Példamondatok és ábrák segítségével érvel amellett, hogy a kontextualizálás fogalma szerencsésebb a korábban inchoativumnak vagy témának nevezett terminusok helyett, ugyanis „[i]mplikálja többek között a jobb periféria kitüntetett szerepét a kontextus létrehozásában, a kontextualizálók elmaradásának a lehetőségét, valamint az altípusok meglehetősen nagy változatosságát” (43).

A kötet harmadik tanulmánya Kugler Nóra *Kontextualizálás elemi mondattal* című írása (47–67). A tanulmány „olyan tagmondatokat mutat be, amelyek a megnyilatkozó mentális működésén keresztül elérést biztosítanak egy prominens jelenethez” (48). A szerző amellett érvel, hogy az összetett mondat megkonstruálásának grammatikalizálódott sémái vannak, amelyek mintákkal szolgálnak a sorrendi konstruálás számára. Az összetett mondatok alaptípusait (alárendelő és mellérendelő típusok) négy szempont: prominencia (a jelenetek lehetséges előtér-háttér viszonya), teljesség (a tagmondatok önállósága), behatároltság (rész-egész viszony) és elérhetőség (tagmondatok mentális-elérés-biztosítása egymáshoz) alapján osztályozza. A tanulmány ezután gyermeknyelvi példák segítségével bemutatja a nyelvelsajátítás során a figyelmi keretek kibontakozását az alapsztrátum – kidolgozottabb sztrátum viszonyokban (a kötet előző tanulmányához hasonlóan bevonva a *baseline* fogalmát, pontosabban a *baseline-laboration* viszonyt). Jellemzi az alárendelő, illetve a mellérendelő viszonyban tipikus tagmondat-szerkezeteket, majd a figyelmi keret és a konstrukciós séma megvalósítását mutatja be egy interjúrészlet segítségével. A tanulmány utolsó nagy alfejezete kifejti, hogy milyen módon lehetséges a prominens jelenet elérése: többek között *hogy* kötőszós tagmondatkapcsolatok segítségével azokat a szerkezeteket vizsgálja, amelyekben a megnyilatkozó működése mentális szubjektumként, objektívizáltan, a mentális szubjektumhoz lehorgonyozva jelenik meg. A szerző táblázatban rendszerezve (63) foglalja össze, hogy milyen jellege lehet a lehorgonyzó predikációnak, és példákat hoz a megnyilatkozó objektívizált és szubjektívizált megkonstruálásának példáira.

A kötet második nagy tematikus egysége, amelynek a címe *Kontextualizáló konstrukciók empirikus vizsgálata* (71–212), hét tanulmányt tartalmaz.

Kugler Nóra és Pomázi Bence *A látással összefüggő, kiértékelést kifejező episztemikus predikáció alternatív megkonstruálási módjai* című tanulmánya (71–94) a *látszik* és a *tűnik* kifejezések tekintetében vizsgálja a tapasztalat kiértékelését jelölő episztemikus predikátumok megjelenését, valamint kérdőíves és korpuszadatokra támaszkodva elemzi azokat a nyelvhasználati vélekedéseket, amelyek ezeknek a predikációknak a megvalósulásához és funkciójához kapcsolódnak. Az *Úgy látszik, hogy...; Úgy tűnik, hogy...* kifejezésekkel kapcsolatban a tanulmány először korpuszalapú vizsgálatot mutat be, majd egy mondatkiegészítési kérdőív eredményeit ismerteti. A szerzők az adatközlői indoklások, magyarázatok alapján diagramos összegzést adnak a *látszik*, *tűnik*, *látszik (hogy)*, *úgy látszik* és az *úgy tűnik* kifejezéseknek tulajdonított funkciókról és jellemzőkről (80). Bemutatnak egy online kérdőíves adatgyűjtést is, amelynek kitöltése során az adatközlőknek el kellett dönteniük, mennyire tartják biztosnak vagy bizonytalanoknak a beszélőt abban, amit állít, majd az egyes kifejezésekhez kapcsolódó értékek szórását a tanulmány diagramokon szemlélteti (84). Az eredmények alapján megállapíthatóvá válik, hogy „[a] *látszik* és a *tűnik* kifejezések eseményszerkezetükben igen hasonlóak, szimbolikus asszociatív viszonyaik azonban aszimmetriát mutatnak a szereplői viszonyok perspektíválása szempontjából” (86). Ezt az aszimmetriát a szerzők a két kifejezéshez kapcsolódó asszociációk táblázatos összegzésével is bemutatják (87).

A kötet következő tanulmánya Dér Csilla Ilona *Vélem vagy vélekedem? A valószínűség és a vélemény jelölésmódjai a mai magyar nyelvhasználatban* című írása (95–112), amely a *vélem*, *vélekedem* és *vélekedek* mentális igék jellemző használati módjait feltáró vizsgálat eredményeit részletezi. A kutatás a Magyar nemzeti szövegtár korpuszának a segítségével tárja fel, hogy a magyar *vél* és a *vélekedik* igéknek milyen konstrukciói léteznek, és ezekhez milyen olvasatokat társítanak az adatközlők, akik egy online kérdőíves felmérés során nyilatkoztak ezeknek az igéknek a használati módjáról. Az adatközlőknek tíz mondat esetében kellett eldönteniük, hogy öt lehetséges parafrázis közül melyik adja vissza a leginkább

a megadott mondat jelentését. Az eredmények azt mutatják, hogy formai szempontból a legkisebb variabilitása a *vélem* igének van, míg az *úgy vélem* önálló használata igen gyakori. A vizsgálat megmutatta azt is, hogy „a *vélem* és a *vélekedem* különböző nyelvi elemekkel való kombinációi és eltérő pozíciójú használatai eltérő befogadói értelmezésekkel kapcsolódnak össze, ezek azonban sokszor nem a várt irányba mozdulnak el” (109). A tanulmány mellékletei diagramos, illetve táblázatos formában is ismertetik a vizsgált igealakok gyakoriságát az MNSz2 stílusrétegeiben, illetve bemutatják az egyes mondatokhoz társított jelentések relatív gyakoriságát is (111–2).

Csontos Nóra *Kontextualizáció, konstruálás, idézés. Az idéző adaptív tevékenysége a mond-dal alkotott idézésekben* című írása (113–35) a mondás aktusának konstruálását vizsgálja az idézés nyelvi tevékenységéhez kapcsolódóan. A tanulmány a funkcionális kognitív szemantika és a pragmatika szemléletmódját egyaránt érvényesíti, így elemzi a közös figyelmi jelenetben megvalósuló idézést mint összetett jelentésszerkezetet. A szerző olyan idézéseket elemez, amelyekben a MONDÁS aktusa a *mond* ige alkalmazásával válik hozzáférhetővé; ennek értelmében az elemzés az idézést összetett jelentésszerkezetnek tekinti. Érvel emellett, hogy a *mond* igének sematikus a jelentése a többi idéző igehez viszonyítva, és az aktuális beszélő a vele alkotott konstruálási módok között választhat, így specifikálva a sematikus jelentést, illetve teret adva a figyelemirányításnak és a szubjektívizációknak, majd korpuszadatok segítségével mutatja be, hogy ezt a sematikus jelentést hogyan és milyen fokon módosíthatják bizonyos összetevők. A tanulmány táblázatos módon is összefoglalja a deiktikus nyelvi elemek megjelenését az egyenes, a függő és a szabad függő idézésben (126), és a mondás kontextualizációját elvégző egyéb nyelvi eszközök és írásképi megoldások funkcióit is vizsgálja – utóbbiakról szintén talál táblázatos összefoglalásokat az érdeklődő (131–3). A vizsgálódás összegzésekképpen megállapítható, hogy „[a]z eredeti diskurzus hozzáférhetővé tétele olyan lehetőségek összjátékának tekinthető, amelyek eredményeképpen az egyenes idézési módok a figyelemirányítás és a szubjektívizáció szempontjából heterogén kategóriákként értelmezhetők” (133).

A kötet következő, Csodálom és/vagy csodálkozom. *A metapragmatikai reflexivitás egyik lehetséges konstrukciócsaládjáról* című tanulmányát (137–60) Simon Gábor jegyzi. Az elemzés a címben említett, a magyar nyelvtudományban ez idáig kimerítően nem elemzett két komplex szerkezet (*csodálom, hogy* és *csodálkozom, hogy*) tagadószóval és utalószóval konstruált változatait vizsgálja a célból, hogy feltárja azokat a szemantikai és funkcióbeli eltéréseket, amelyek a metapragmatikai reflexió hasonló kifejezési módjai között vannak. A fő kérdésre: arra, hogy a vizsgált két szerkezet két külön konstrukciónak vagy ugyanazon konstrukció lehetséges megvalósulásainak tekintendő, az eredmények tükrében a tanulmány azt a választ adja, hogy „az adatok egy konstrukciócsalád szintinomi konstrukciótípusainak példányaiként értelmezhetők, amelyeknek a családi hasonlóság modellje alapján számos közös jellemzőjük van, de érdekes eltérések is kimutathatók” (137). Az elemzés táblázatban mutatja be a két szerkezet típusnak az MNSz2-beli megoszlását (139), valamint az elemzett minta, 721 adat szerkezet típusonkénti darabszámát (145). Részletesen, táblázatos összefoglalásokat is adva értékeli továbbá a *csodálom* és a *csodálkozom* típusú szerkezetek szemantikai preferenciáit (ismertetve a domináns fogalmi kategóriákat), szemantikai prozódiaját, valamint diszkurzív-organizációs funkcióit (tekintettel arra, hogy hogyan kontextualizálódik a metapragmatikai reflexió az elemzett nyelvi megoldásokban). Következtetésképpen a tanulmány megállapítja, hogy bár „két szinonim konstrukció alternatív megvalósulásaiként mutathatók be” (157) ezek a szerkezetek, diszkurzusbeli funkcionalitásuk más: a *csodálom* ugyanis járulékos reflexióként jelenik meg a diszkurzusban, míg a *csodálkozom* nemcsak egyszerű hozzátoldásként, hanem következményként és esetleg ellentétként is kapcsolódhat hozzá.

Vaskó Ildikó *Képzeld csak! – meglepetésjelölő a magyar nyelvben* című tanulmánya (161–75) a következő a kötetben. Az elemzés a *képzeld* ige felszólító módú alakjának grammatikalizációját mutatja be, amelynek során ez az igealak meglepetésjelölő diszkurzupartikulaként kezd el funkcionálni. A tanulmány a magyar (*el*)*képzeld* és a norvég *tenk* (‘gondol’) ige felszólító módú alakjának pragmatikai szerezében megfigyelhető hasonlóság felvetésével kezdődik, és bevezeti a mirativitás fogalmát. Az ebbe a fogalomkörbe tartozó nyelvi alakulat „egy elhalványuló szemantikai tartalommal rendelkező partikula, amely csodálkozást, meglepetést fejez ki, azaz egy úgynevezett miratív partikula” (161). Fontos megállapítása a tanulmánynak, hogy a mirativitás nem feltétlenül jelenik meg minden nyelvben rendszerszerűen, hiszen vannak nyelvek, ahol több nyelvi eszköz közül is választhat a be-

szelő a meglepetés kifejezésekor. A szerző ezután példák segítségével mutatja be, hogyan irányítja a befogadó figyelmét a meglepetés tárgyára a magyar *elképzel* ige felszólító módú alakja. Ezekben az esetekben a meglepetés kifejezése nem azonos a felszólítással, következésképpen nem állítható, hogy „a magyar *képzeld*, illetve a norvég *tenk* partikulák az alapige felszólító alakjának lennének tekintetők azokban az esetekben, amikor a beszélő meglepetését jelölik” (166). Az elemzések konklúziója, hogy bár a magyar *(el)képzél* és a norvég *tenk* igék arra ösztönzik a hallgatót, hogy gondoljon végig valamit, a két ige között szemantikai különbségek vannak, amelyek következtében a magyar ige lexikai jelentése specifikusabb lesz, mint a norvég igéé.

A kötet következő tanulmánya Horváth Péter *A szereplői tudat megjelenítésének kvantitatív vizsgálata Ady, Babits és Kosztolányi összes versében (177–94)*. Az elemzés a három költő összes versében vizsgálja kvantitatív módon a lírai diskurzusokban megképződő fiktív beszédesemények jellemzőit, ezen belül azt, hogy a beszédesemény megnyilatkozájához, befogadójához és egyéb harmadik személyű szereplőikhez kapcsolódó tudati folyamatok igei megjelenítése hogyan valósul meg. A tanulmány a lírai diskurzust mint szimbolikus nyelvi kommunikációt értelmezi, amelynek során egy közös figyelmi jelenetben egy másik ember figyelmét ráirányítjuk egy világbeli entitásra. A lírai szövegek esetében a közvetett nyelvi interakción túl egy fiktív beszédesemény is megkonstruálódik, vagyis „a közvetett interakcióval jellemezhető valós közös figyelmi jelenet diskurzusában egy közvetlen interakcióval jellemezhető fiktív közös figyelmi jelenet képződik meg egy fiktív megnyilatkozóval és hallgatóval” (179). A szerző az elemzés során a három magyar költő összes versét annotálta, majd a három alkorpuszból lekérdezte az egyes szám első, második és harmadik személyű igék gyakorisági listáit. A tanulmány elemzi, hogy mely igék vonatkoznak a szereplők tudati folyamataira, és ezeket megadott szempontok szerint kategorizálja. Ezután kimutatja, hogy a három magyar költő versei esetében milyen számú és személyű igék vonatkoznak az egyes tudati folyamatokra a leggyakrabban; ezeket a jellemzőket a tanulmány táblázatokban is összefoglalja (186–7). Az elemzés eredményeképpen megállapíthatóvá vált, hogy a három szerző esetében az egyes szám első személyű, fiktív megnyilatkozó viselkedését leíró leggyakoribb igék esetében jóval nagyobb számban jelennek meg tudati folyamatot explikáló igék, mint a nem jelen lévő szereplőkre vonatkozó egyes szám harmadik személyű igék esetében.

Krizsai Fruzsina és Szabó Gergely *Az értelmezős szerkezet lehetséges kategorizációja beszélt nyelvi adatok alapján* című tanulmánya (195–212) empirikus adatokkal kíván hozzájárulni az értelmezős lehetséges megjelenéseinek és funkcióinak újabb, prototípuselvi osztályozásához. Egy spanyolországi magyaroknál készült, 11,5 órányi felvétel jellemzőit veti össze egy korábbi anyag, a Budapesti Egyetemi Kollégiumi Korpusz értelmezős konstrukcióinak a sajátosságaival. Az elemzések a két korpuszból vett sikeres referálásokat bemutatásával történnek, majd sor kerül a kontextualizációra mint műveletre vonatkozó példák bemutatására, illetve a rekontextualizáció, a módosító értelmezős konstrukciók elemzésére. Az elemzések segítségével a szerzők rávilágítanak: az értelmezői viszony mondattani kategóriája a funkcionális pragmatika segítségével ármalható; az értelmezős konstrukciók során „két nyelvi kifejezés azonos világbeli entitásra vonatkoztatása, a két referens közti reláció a kontextus függvényében értelmezhető” (210).

A kötet harmadik nagy egysége a *Metapragmatikai jelzések empirikus vizsgálata* címet viseli, és hat tanulmányt tartalmaz (215–357).

Az első tanulmány címe „Hallgatok, mi a panasz?” *A metapragmatikai reflexiók szerepei és mintázatai az orvos-beteg interakciókban* (215–39), szerzői Kuna Ágnes és Hámori Ágnes. A tanulmány a metapragmatikai tudatosság nyelvi megvalósulásait és a közös nyelvi tevékenységben betöltött szerepét mutatja be egy speciális diskurzustípusban, az orvos-beteg konzultációkban. A szerzők 34 diskurzust elemeztek, amelyek háziorvosi és fogászati rendelések során hangzottak el, és a tapasztaltakat összefüggésbe hozták az orvos-beteg interakciókban megjelenő központi cselekvéstípusokkal, a diskurzusműfajjal és az itt megjelenő társas, kognitív és érzelmi aspektusokkal. A metapragmatikai reflexiók kvalitatív elemzésével keresték a választ arra, hogy milyen fő típusai vannak a metapragmatikai reflexióknak tárgykuk és irányultságuk szerint; milyen fő funkciókhoz kapcsolódnak, és milyen összefüggést mutatnak az orvos-beteg interakció sajátosságaival; valamint mi jellemzi őket formai szempontból. Az elemzések során kiderült, hogy az orvosok és a betegek részéről is sok metapragmatikai reflexió jelent meg a vizsgált diskurzustípusokban, szerepük pedig négy fő területhez (az informá-

cióközvetítés és a tudás, a cselekvések koordinálása, a társas viszonyok és az érzelmek kezelése, cselekvések és tevékenységek nyelvi megvalósítása) kapcsolják őket.

Laczkó Krisztina *A diskurzuseixis mint a metapragmatikai tudatosság kifejezője* című tanulmányában (241–64) a palatális mutató névmási diskurzuseixis műveletét vizsgálja a társas kognitív pragmatika kiindulópontjából. Empirikus vizsgálatban elemzi a diskurzuseixis névmási típusait és működési mintáit, valamint kimutatja a két minta közötti aránybeli különbségeket, amelyek bizonyíthatják: a metapragmatikai tudatosság mértéke eltérő lehet a különböző diskurzusokban, illetve szemantikai kidolgozottságuk is jellemzi az egyes diskurzustípusokat. A szerző két internet közvetítette szövegtípusból, az Index fórumán olvasható diskurzusokból származó mintákat elemez 2011-ből, illetve 2013/2014-ből. Idézetekkel bemutatva állapítja meg, hogy mind a spontán társalgásban, mind a történetelbeszélésekben fontos metapragmatikai eszköz a palatális névmás a diskurzus konstruálása szempontjából, valamint bemutatja a kataforikus és az anaforikus szerveződés szempontjából releváns adatokat is, amelyekből kiderül: „az előremutató irányú deixisek és a diskurzusmarkerek nagyobb arányban vesznek részt a narratív diskurzus szerveződésében” (256–7). Az eredmények tükrében a tanulmány kimutatja, hogy a metapragmatikai tudatosság szerveződésének igen fontos és jellegzetes jelölői a névmási diskurzuseixisek. Jövőbeli célként, továbblépésként a szerző kitézi egy funkcionális kognitív pragmatikai alapokon nyugvó módszertan kidolgozását spontán és internetes magyar nyelvű diskurzusok összevetése céljából.

A kötet következő tanulmánya *A diskurzusjelölők funkciói a szövegtípusok tükrében* címet viseli (265–90), és Schirm Anita a szerzője. Írásában különböző beszélt nyelvi szövegtípusok – osztálytermi diskurzusok, szociolingvisztikai interjúk, politikai vitaműsorok és stand-up comedy előadások – elemzésén keresztül mutatja be, milyen hatással vannak a szövegtípusok tulajdonságai az egyes diskurzusjelölőkre (pl. *hát, ugye, szóval*) arányára, illetve arra, hogy ezek milyen szerepkörben jelen(het)nek meg egy adott szövegben. A tanulmány áttekinti a szövegtípusok és a diskurzusjelölők kapcsolatát a hazai és a nemzetközi szakirodalom tükrében, majd 30 percre vetített előfordulásban, táblázatos formában ismerteti a leggyakoribb diskurzusjelölők előfordulását (269). Kimutatja: a tanóra kivételével az elemzett szövegtípusokban a *hát* volt a leggyakoribb diskurzusjelölő, de ennek a gyakoriságában is nagy különbségek figyelhetők meg. A szerző ezek után részletesen jellemzi az elemzett szövegtípusok diskurzusjelölőit, végül összegzésképpen megállapítja: „a szövegtípus intézményességének mértéke befolyásolja a diskurzusjelölők gyakoriságát és funkciókörét” (287). A diskurzusjelölők megjelenésére hatással van az intézményesség, a szöveg tervezettsége, a szöveg alkotójának a szerepe, illetve a megnyilatkozás célja is, ezért a szövegtípusok olyan keretek, „amelyek a szöveg formalitását, tervezettségét, típusát, valamint a beszélő személyét figyelembe véve engedélyezik vagy letiltják a diskurzusjelölők bizonyos használati köreit” (287).

Götz Andrea *Diskurzusjelölők és kötőelemek gyakorisága írott és beszélt, mediált és nem mediált diskurzusokban* című tanulmánya (291–313) a következő írás a tanulmánykötetben. A szerző négy magyar európai parlamenti diskurzusban vizsgálja diskurzusjelölők és kötőelemek gyakoriságát, különös tekintettel arra, hogy ezeknek az elemeknek a gyakorisága eltér-e az írásbeli-szóbeli és a mediált és nem mediált típusú szövegekben. A tanulmány ilyen módon a fordítástudomány és a tolmácsolás kutatás terén is gyümölcsöző tanulságokkal szolgál. Az empirikus vizsgálódás a magyar intermodális korpusz szövegeinek tolmácsolás és eredeti beszélt szövegeinek fordított és normalizált változatát elemzi, és feltételezi, hogy 1) a tolmácsolás magyar szövegek több diskurzusjelölőt és kötőelemet tartalmaznak a fordított magyar szövegeknél; 2) a diskurzusjelölők és kötőelemek egyes csoportjai gyakoribbak a tolmácsolás diskurzusban; 3) a beszélt és tolmácsolás/írott és fordított magyar szövegek jobban hasonlítanak egymásra a diskurzusjelölő- és kötőelemgyakoriság-használat tekintetében, mint a mediált és nem mediált szövegek. Az eredményeket: a kötő- és interperszonális elemek gyakoriságát részletesen, táblázatban mutatja be az elemzés (302–4), illetve diagramok segítségével is ábrázolja a diskurzusjelölők, a kötőelemek és az interperszonális elemek normalizált gyakoriságát és arányait (305–8). A tanulmány következtetései megállapítják, hogy a feltételezések közül az első hipotézis igazolódott: a magyar tolmácsolás diskurzus szignifikánsan több diskurzusjelölőt és kötőelemet tartalmaz a fordított diskurzusnál.

A kötet következő tanulmánya Ballagó Júlia *Az internetes receptportálok műfajisága a kontextualizációs utasításként értelmezett paratextusok nézőpontjából* című írása (315–34). Az írás egy

empirikus kutatást részletez, amely a paratextusok vizsgálatának a segítségével kíván hozzájárulni a műfajiság interszjektív konstruálásban betöltött szerepének a megértéséhez. Az elemzés közli az internetes receptportál műfaji sémáját (318), majd három magyar nyelvű internetes receptportál összesen 60 darab receptjét és 449 hozzászólását dolgozza fel, összehasonlításként más nyelvi anyagokat (egy női magazin receptrovátát, egy gasztroblogot, egy internetes fórum főzési témájú topikját, három nyomtatott szakácskönyvet és egy nyomtatott receptújságot) is bevonva a vizsgálatba. Az internetes receptportálok paratextusai esetében az elemzések során a szerző kimutatja, hogy azok „a műfaji tudás proaktív jellegű alkalmazására mutatnak rá” (331), hiszen bennük mind a receptek és hozzászólások értelmezését kezdeményező kontextualizációs utasítások, mind pedig a receptek és hozzászólások létrehozását kezdeményező kontextualizációs utasítások megjelennek.

A kötet záró írását, amelynek címe „... azt szoktam mondani: én így tudok Önnel dolgozni, magázódom...” *Metadiskurzusok a terápiás gyakorlat megszólításairól* (335–57), Domonkosi Ágnes jegyzi. A tanulmány a *Pszichoterápia* című szakfolyóirat 2014 áprilisától 2015 augusztusáig megjelent, a terápiás helyzet megszólítási módjainak gyakorlatáról és szerepéről szóló vita írásos párbeszédeit elemzi több szempontból, a metapragmatika értelmezési lehetőségeit összekapcsolva. Tárgyalja a megszólítások használatát, a vita metadiskurzív többszintűségét, a megszólítási gyakorlatokat, illetve a vita szerveződéséhez hozzájáruló nyelvi elemeket az elemzett szövegekben. A szerző a vizsgált korpuszra vonatkozóan átfogó képet ad a tegezés-nemtegezés, a megszólítás szokásrendjéről, illetve a metadiskurzus létrehozásának műveleteiről (kezdeményezéséről, fenntartásáról, más véleményekre utalásokról, a megnyilatkozó és a befogadó nyelvi tevékenységére utaló elemekről). Összegzésképpen a tanulmány megállapítja, hogy a tegezés-magázás tekintetében az empirikus elemzés kimutatta, hogy a terápia során használt formák értelmezésében „a társas tényezők igen széles köre kap helyet” (353); az írásbeli vita szerveződésében a metapragmatikai elemek közül a legjellemzőbbek azok voltak, amelyek magára a vitára, annak fenntartására utalnak; az aktuális diskurzusba szövődés kódjai szisztematikusan összekapcsolódtak a tegezés-magázás jelenségére reflektáló kódokkal.

A *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság* című kötet egyszerre jelentős elméleti áttekintést nyújtó, valamint fontos empirikus kutatásokról és eredményekről beszámoló könyv. Mint ilyen, jó szívvel ajánlható azoknak a téma iránt érdeklődő olvasóknak, akik napjaink magyar nyelvű funkcionális kognitív pragmatikai kutatásaihoz kapcsolódóan szeretnék bővíteni tudásukat. Gondolatébresztő és inspiráló lehet továbbá azok számára is, akik nyelvészként, kutatóként vagy a témát tanító oktatóként tevékenykednek, illetve nyelvészeti tanulmányokat folytatnak, hiszen a témát átfogóan ismerő, a szakmában elismert kutatók, valamint a tehetséges, kutatásaikat nemrég megkezdett fiatal szakemberek írásainak segítségével támpontokat és ötleteket kaphatnak a téma kutatásával és oktatásával kapcsolatban.

Sólyom Réka

egyetemi docens

Károli Gáspár Református Egyetem

<https://orcid.org/0000-0003-0620-9262>